

legnagyobbik kegyelmes urunkhoz fordulok mint jó egyedüli urunkhoz tesik meg parancsulni a pustán hogy a dankó még azsir hogy csigán becsületes munkájátú el tiltani né merjék netesik azs főbik inspektor urnak Kasán a ki lakik és ne haragudjanak csigán-sagair az dankó seginre a legnagyobbik álzsatoságal kegyes kézs is láb csókolásál Dankó vagy becsületes nevemen *Berki Józsep* *)

LI.

T á v i r a t.

Eger. 1890. okt. 20.

Mangav tut baro raj sukare akharav tut mri csaj romeszte gelya te oveszahi násznagyeszke 22-kén ovla o bijav agor szolyhala balo dilo 5 szonakor. Csumidav tro va baro raj.

Rác Károly.

Szóról szóra ezt jelenti: Kérlek nagy úr szépen, sóhajtlak, az én lányom férjhez ment, hogy lettél volna násznagynak. 22-én volna a menyegző: a vége lesz bál multság 5 óraker. Csókolom kezedet, nagy úr.

baro raj = nagy úr. Helyesebben a hívó esetben: bare raja.

romeszte gelya = férjhez ment. Bácsmegyében is a jegyben járó leányról azt mondják, hogy férjhez ment: ekkor és ekkor lesz az esküvője. te oveszahi násznagyeszke = hogy lennél násznagy. Szóról szóra: hogy lettél volna násznagynak.

szolyhala = lesz. Felsővidéki képzés, megfelel a magyar leend-nek.

balo = bál. dilo = multság.

szonakor = óraker. szona = óra. kor = magyar időrag. Czigány raggal így volna helyesen: szonate.

va = kéz, helyesen: vaszt; tehát: vaszta = kezedet.

*) Postabélyeg: Ajnácskő Gömör és Kis-Hont megye.

Távirat.

szóval tut baro raj sukare akharar tut mit...
szóvali násznagyeszke 22-kén orla o biyar ag...
szonakor. Csumidar tro va baro raj.

...ez azt jelenti: Kérlek nagy úr szépen...
...ez ment, hogy leittel volna násznagnak...
...ez ment, hogy leittel volna násznagnak...
...ez ment, hogy leittel volna násznagnak...
...ez ment, hogy leittel volna násznagnak...
...ez ment, hogy leittel volna násznagnak...

tét igen szorgalmasan összekutatott levéltári források alapján ifj. Mitrovics Gyula írta meg (Prot. Szemle 1890. III. füzet), s bár Poócs életének főbb adatai előttem azelőtt is ismeretesek voltak, mégis felhasználtam kutatásait jelen értekezésemben, s a mi Poócs életére vonatkozik, azt dolgozata után beszélem el.

Ifj. Csenkeszfai Poócs András Edelényben, Borsodmegyében született 1740—47-ig terjedő időben.*) Édes atyja id. András ref. lelkész volt, s példás életénél, valamint tekintélyénél fogva mindenütt nagy tiszteletben tartották. 1762-től kezdve tanácsbírója az egyesült borsod-gömör-kishonti ref. egyházmegyének, 1775-ben pedig a venerabilis tractus jegyzője. Gyermeknei nevelésére nagy gondot fordított, és költönnk apja házánál, Tisza-Nánán járta elemi iskoláit, mire a sárospataki ref. főiskola tagjává lett. Poócs fokozatos szellemi haladását világosan mutatják az iskolai tabellák. 1765-ben az akadémiába lépven, «másodiknak» van bejegyezve az érdemfokozatban «s e helyét egész iskolai pályafutása alatt is folyvást megtartotta. Első két évi tanulmányainak tárgyait kizárólag a görög nyelv elemeinek elsajátítása s e mellett aztán metaphysika s evetemes historia kénezték. Hogy két év alatt

is magántanulmányainak eredményét bemutatni, Poócs András 1768-ban Pythagoras művéből, aztán a *Batrachomyomachia* ismeretes víg époszból, továbbá Boethius, Homer munkáiból; 1769-ben Aeschinesből, Xenophonból, Lactantiusból; 1770-ben Aeschines és Clemens Alexandrinusból; 1771-ben végre Hesiodosból áll ki vizsgát, és pedig folyvást kitünő sikerrel, annyira, hogy utóbb már latin és görög írásbeli készültségét bizonyítania sem kell, s ilyen mindenesetre nagy bizalomra s elismerésre valló érdemjegyek vezetnek be neve után az illető helyre: «Notus in stilo» «E stilo non interrogatus est.»

1772-ben bevégezvén Poócs theologiai tanulmányait a sárospataki főiskolában, édes atyja még ugyanazon évben külföldre szándékozott küldeni jó készütségű és eddigi tanárai által is nagyreményűnek tartott fiát, hogy ott még nagyobb mértékben öregbítse ismereteit, és e czélből útlevel kieszközlése végett folyamodott is Heves vármegye azonkori törvényes elöljáróságához; de hát kérésének teljesítése csak hosszas eljárás után történt meg.

«A jelenleg rendelkezésünkre álló adatok nyomán csak annyi bizonyos, hogy e czélből 2 évet töltött el távol hazájától, s visszatérvén, mint segédlelkész 1776. jan. 10-én az Aranyoson tartott congregatióban «ingremiáltatott» a borsod-gömör-kishonti ref. egyházmegye kebelébe, s édes atyja mellett, a ki ez évben már egészen előregedett, Tiszanánán nyert segédlelkészi alkalmazást.»

Még ugyanazon évben meg is nősült, «feleségül vevén egy csodaszép leányt Miskolczi, névszerint Miskolczy Zsuzsannát».

«E lépéstől kezdődik Poócs életének hányattatása, örök vívódása, önmagával és a balvégzet megmérhetetlen hatalma ellen; míg aztán megtörve lelkében, meggyöngülve akaraterejében és jellemében, egy minden tekintetben szánandó emberré válik szemeink előtt, a kit csak azért nem tudunk elítélni, mert életéből folyvást az a tanulság szól hozzánk, hogy egy, akaratunk ellen elkövetett bal-lépés épen nagyobb embereknél okoz igen gyakran végzetes bukást, s mert magán Poótsón szintén tragikus módon látjuk bebizonyítva azt, a mit Aeneas Sylvius írt: «Amor omnia vincit et nos cedamus amori.» — Ő még jobban mint Balassi önmagán tanulta meg a «De duobus amantibus» erkölcsi tanuságait. Itt rejlik aztán épen e mű átdolgozásának lélektani indító oka is.

Családi boldogságát felesége dúlta fel: szerelmi viszonya volt Csabay András sárospataki főiskolai seniorral, a ki még gúnyverset

historiája között.

A következőkben hadd próbálom Poócsot mint költőt, mint irodalmi alakot vázolni!

«Ifjúi versei» 1791-ben jelentek meg Weber Simonnal (Pozsony és Komárom) két kötetben. Az első kötet a «Sienai Lucretia Historiáját» tartalmazza, míg kisebb «elegyes» verseit a második kötet foglalja magában. Az utóbbiak között sok alkalmi költeményt, leonin verseket, kevésbé ismert latin költőkből fordításokat, s «Házi kereszt, avagy kevés multságért vállalt hosszas túra» czimen egy nagyobb elbeszélő költeményt is találunk, melyet sokáig tévesen br. Amade Lászlónak tulajdonítottak. Valamennyi híjával van a költőiségnek, úgy, hogy még az irodalomtörténet-íróra nézve is értéktelen dolognak tekinthető.

..... Szécsad aláire készített papi, historiai és ora-
.....

...
ugyan a me-
eszmét.

A költő
nyomon az
majd minden
képeni elbes-
téléket nem
ajkára adja,
szemeit, kö-
léséhez».

Leírja
megemliti a
szonyt, s a

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

Poócsnál még ezentúl is szerepel. A latin elbeszélés csak «mulier-culának», Poócs pedig «Sabiná»-nak nevezi.

Úgy mint az eredetiben: Poócsnál is ajándékokkal lepik meg egymást a szerelmesek, nála azonban a gyűrű helyett arany alma van említve, nyilván mint a szerelem népi eredetű jelképe (55. lap.):

(A gyűrű) «Ne maradjon ingyen, mást küldök helyette,
Egy szép arany almát: Gyémánt van felette,
De koránt se jegyűll!»

Poócs az Aeneas Sylvius-féle kufárt csaplároossal helyettesítette. Mikor pedig Eurialus parasztruhában Lucretia szobájába lép, az akkor «Selyembogaraival» foglalkozik. Erről nincs említés a latin műben.

Poócs kompozíciója igen gyarló. Míg egyrészt úgy szólván az egész Olympust rántotta le és költeményét jóformán teletömte a mythologia alakjaival és képeivel, az antik világ mondáira való hivatkozásokkal és hasonlatokkal, ezek mellett saját kora eszmevilágát, a múlt század társadalmi viszonyait festi.

Aeakos és Minos mellett az asmodi ördögök szerepelnek, nektár és ambrózia mellett pomádé-illatról s lemondaderől van szó; Fébus és Thitón mellett tatárkorbácsot, Atalanta és Polyxéna mellett strimpfkötőt emleget; slájcz öltözet és babiloni köntös, Olymp és patika, istennők és púderes dámák, titánok és kavallérok, szóval a komoly tárgygyal szemben e saját szerző zagyvált felfogás oly színezetet adnak Poócs költeményének, mely alapszínnek, alaphangulatnak sokkal inkább illenek egy komikus époszba mint a tragikus «Sienai Lucretiába».

Korfestésnek semmi nyoma. Poócs alakjai nem felelnek meg az Aeneas Sylviuséinak. Lucretia saját korának a dámája, a ki szerelmi bánatában nem méreggel akar véget vetni bús életének, hanem (38. l.):

«Egy gyenge selyem strimpfkötőre
Felkötöm magamat a búfelejtőre.»

Eurialus a neki megfelelő alak, a ki gyász-áriát zeng Lucretia halálára. Menelaus sem a XV. század «méltatlan ura», hideg és féltékeny férje, hanem a múlt századi civis-alak, a kit Poócs retentő realis, szinte visszataszító színekkel festett.

A költő Lucretia deliségét, tagjainak rugékonyságát akarja szemeink elé állítani (14. old.):

r pedig Eurialus parasztruhában Lucretia-
„Selyembogaraival” foglalkozik. Erről más-
ben.

komposíciója igen gyarló. Míg egyrészt igen
pust rántotta le és költeményét jóformán
alakjaival és képeivel, az antik világ mon-
kkal és hasonlatokkal, ezek mellett saját kor-

ult század társadalmi viszonyait festi.
os és Minos mellett az aszoni örökök ama-
brosia mellett pomádé-illatról a lemondásra

itón mellett tatárkorbácsot, Atalanta és Pelzo-
kötőt emleget; alájcs öltözet és bábjelmi kérés-
istennők és püderes dámák, tisznok és kr-

moly tárggyal szemben e sajátos értelem-
tet adnak Poócs költeményének, mely más-
tnak sokkal inkább illenek egy komikus epika-

Siensai Lucretiába.”
Poócs alakjai nem léte-

Poócs pedig híven adja vissza, sőt tovább fűzi s kiegészíti:

«Piros pej paripa szökdécselt alatta,
Melyen Bellorofon portrétjét mutatta,
Sőt a hajnal fiát Memnont is haladta,
A ki Trója alatt magát megugratta».

Hasonló a következő hely is, melyet a XVI. századi költő szintén mellőzött:

«Quis nunc Thysbes et Pyrami fabulam demiretur, inter quos
notitiam, primosque gradus vicinia fecit; quia domos habuere con-
tiguas tempore crevit amor.»

Pyramus és Thisbe jutnak most eszembe,
Kiket a szomszédság ejtett szerelembe,
De minék előtte lehetnének szembe,
A gyilkos szerelem temette verembe».

A széphistoria rendesen helyettesíti a mythologiai személye-
sítést a neki megfelelő eszmékkel: Eurialus szerelmi vallomása,
melvát szépségénél fogva már előbb idéztem, nevez ezt az eljárást

Czéres az égen szánt s azt boronáltatja,
Akkor változik meg szívem indulatja. —

Még egy helyről kell megemlékeznem. A császár, Eurialus kíséretében Lucretia ablaka előtt lovagol. A nő Eurialus láttára ablakát nyitja. A császár arra faggatni kezdi a vitézt, mire ő: «Iocaris mecum ut soles Cæsar, Eurialus ait. Hinnitus equorum tuorum et prolixæ barbæ strepitus illam forsitan excitavit.» A széphistoria szerzője a «strepitus»-ról bölcsen hallgat, talán gyenge motivumnak tartotta:

«Tréfálsz te én velem császár, az mit szólasz, Eurialus azt mondja
Az te lovaidnak nyerítése inkább ötet felsekentette.»

Poócs pedig úgy vette föl, a mint az eredetiben találta (73. lap):

«Erre Eurialus nevető formába
Igy szól: a nyerítés hallott a szobába,
Vagy ott a Felséged borzas szakállába
Lomoz egy-más, a mit meghallott álmába.»

Egy-két helyen önálló motivációt szőtt az elbeszélésbe; így pl. (89. old.) midőn a férj váratlan megjelenése zavarba ejti Lucretiát, mert Eurialus éppen akkor titkos látogatóban van nála:

«Egyszer mintha ugyan súgnák a fülébe,
(A mint minden asszony gyors az effélébe),
Néz, s kap a fejéhez, s akkor jut eszébe,
Hogy kell az öreggel bánni szőrmentébe.

Egy kéntelen csókot loccsant az urának,
Mégragadja, s futvást vissza az urának.»

Más helyen:

«A mint egy különös szobába bezárja (t. i. Eurialust)
Azzal Menelaust a grádicson várja,
S hej! ugymond «Vén Szerzet» beh sokszor megjárja,
A gondatlanságban még sincs neki párja!»

S erre jajveszékelní kezd az ablakról leejtett drágaságaiért:

«Jaj kedves gyűrűském, gyöngyöm és gyémántjaim,
Gyűrűskémbe packolt szép brilliantjaim!»

A 141. lapon Aeneas Sylvius után mondja el, hogy Lucretiát Eurialus láttára ájulás fogja el, az utóbbi könnyei végre fölébressz-

1

á

â

ã

ä

å

æ

ç

è

é

ê

ë

ê

ë

ê

ë

ê

ë

ê

ë

ê

ë

ê

ë

ê

ë

ê

ë

ê

ë

ê

ë

ê

ë

ê

ë

ê

ë

ê

ë

ê

ë

ê

ë

ê

ë

ê

ë

ê

ë

ê

ë

ê

ë

Még csak nem is kántus, hanem tarka-barka,
 Ha zöld a cipőkje, más legyen a sarka,
 Így lesz az emberből pettegetett szarka,
 Rémitő csudának mind füle mind farka».

Megjegyzendő, hogy ezen részlet: a módi gúnyolása Poócs András későbbi toldása. Megjelent eredetileg a Magyar Múza 1687. jul. 25-iki számában a következő cím alatt: «P. A. Nevető Demokritusa. Első Hahota, mely a ruhakórságban sínlődő, s magokat a fő Rendekhez tenni kívánó Mazúrháziakat neveti ki.» ;

A 10. lapon Lucretia arczát írja le, s nyomban a kendőzésre tesz észrevételt:

«Orczája rózsáit a Flóra kertébe
 Vénus forgatta meg Adonis vérébe,
 Van ott pirosító az élet erébe,
 Nem a kencséjező pixis türegébe».

A hol pedig Lucretia fehér kezeiről van szó :

«Ha módját ejtheted, csókold azt biztosan,
 Mert attól a szép szád nem marad mázosan,
 De néhol magadra figyelmezz okosan,
 Mert ragad a kréta s elárul csúfosan».

Némi költői tehetséget lehetetlen Poócsától eltagadni. E mellett a majdnem mindenhol kifogástalan versformája, a könnyen perdülő alexandrinjei, s a néhol elhintett valóban szép és költői helyei, hasonlatai, népies fordulatai, s erőteljes nyelve bizonyítanak, melyekhez foghatót keresnünk kell múlt századunk költészetében.

A 23. oldalon Lucretia szerelmét tolmácsolja egy szép hasonlatban :

«Az én szívem ilyen fogságban vesződik,
 Fáj, dobog, kesereg, érzem, hogy sínlődik,
 Mint a nyers fa, mikor a tűzre tevődik,
 Apródonkint lassan-lassan emésztődik».

A 24. oldalon :

«Mint a gyült patakok sűrű forrásoktól,
 Terhesek szemeim könnyhullatásoktól».

A 43. oldalon példáját látjuk, mily ügyességgel adta vissza az eredeti szövegét:

«Quid quadrupedes referam ? Timidi cervi proelia

62. old. «Ég szívem, s lángoló lánggal lángol érted». Poócs ezen felsorolt sajátságai csak a külformára, technikájára vonatkoznak, mint ilyenek inkább csak alárendelt szerepet játszanak. De van költeményének egy figyelemre méltó oldala, hogy t. i. nyelvében a magyar nép fordulatait, eszejárását, szemenszedett szólásmódját tünteti fel. A szerelem, az eljegyzés népi symboluma szerepel a következő sorokban:

«..... küldök.....

Egy szép arany almát, gyémánt van felette, de koránt se jegyül!»

És Lucretia panaszában:

«Ah! Veszett volna el még az a jegykendő,
Melyet én uramnak adtam!»

Több helyen népdalainkra emlékeztető hangot hallat, sőt merített is belőlök, s a párhuzamos helyeknek egész csoportját össze lehetne hasonlítani. — Egy példát említek, Lucretia kifakadását:

«Orczája rózsái, ha közel volnának,
Égő szívem mellé tenném bokrétának.»

megtaláljuk népdalaink gyűjteményében Erdélyinél a 67. lapon:

Nem anyától lettél	Orczáid rózsái
Rózsafán termettél	Ha közel volnának,
Piros pünkösdi napján	Égő szívem mellé
Hajnalban születted.	Tűzném bokrétának.

sőt a népdal első versszakához is feltűnően hasonló reminiscenciát találunk a «Sienai Lucretia» 6. oldalán:

«Nincs mód, hogy Anyától
Lett volna, gondolom, Pünkösdi Rózsától,
Attól is hajnalban s annak harmatjától.»

A fenti népdal sok változatban ismeretes, és különösen kedvelték a múlt században. Így a Resetha János-féle 1801-iki dalgyűjteményben (M. N. Múzeum kéziratgyűjteményében) hasonló hangon kezdődő félnépi eredetű dalt találunk:

«Talán nem is anyád fajzott,
A pünkösdi rózsá rajzott,
Szebb vagy szívem Diannánál
Piros pünkösdi rózsánál» — stb.

Poócs öt helyen szúrt a «Sienai Lucretia» históriájába kisebb dalszerű verseket, a melyek egyike:

azon kérdésen : Hogy ajánlhatta azt szerzője fiatal leányoknak : a Patay kisasszonykáknak azon jámbor óhajtással : tartsák olvasás közben szemeik előtt az ő «bölcser Regulát», s úgy a szent, mint a külső írókat hasznosan és ártatlanul fogják olvashatni.

A költészet, mint művészet, lényegében ugyan ép oly független az erkölcsiségtől mint annak ellentétjétől. Tegye tárgyává akár ezt, akár amazt, irányadó elvként a tárgyon uralkodó felfogás s a művészet önzetlen célját szolgáló alakítás fog dönteni.

Egy ilyen tárgy, a minőt Aeneas Sylvius választott : egy nő a ki férjét csalja, a ki állhatatlanságában állhatatos marad, a legköltőibb alkotásra is szolgáltatathat anyagot. Aeneas Sylvius elbeszélésében a szenvedélyek harca helyett, a melyből szükségképen az olvasó lelkét megrázó tragikai vég fejlődik, csak a szív hullámzását találjuk. Előtte Ovidius s a görög elbeszélés lebegett, és a humanizmus korában ritkán hiányzó didaktikai elem az erkölcsiség bélyegével elfödte mintegy a tárgy érzéki oldalát, és senki sem akadt fönn a későbbi pápa ezen novelláján. Poócs már nem értette a humanizmus azon fölfogását, őt csak a tárgy vonzotta érzéki oldalával, s a mi a széphistoriánknak tán érdemére van, hogy a túlnagy szerepet játszó antik vonatkozásokat, a mythologia neveit kisebb mértékre szállította, azt Poócs végképen kiaknázni törekszik. Az a talaj, a melyet az annyira bámult és utánzott Gyöngyösi ezen idegen virágokkal teleültetett, Poócsnál már egészen vadoná nőtt, s ő oly hangot hallat egy komoly epikai műben, a minőt akkortájt a *Magyar Múza* «farsangi verseiben» pengetett.

Befejezésül tekintsünk vissza az elmondottakra. Im' egy pápa prózai elbeszélésének régibb irodalmunk két terméke köszönhető, melynek mindegyike, 200 évi időköz által elválasztott költőinkre, fölfogás, izlés s alakítás tekintetében oly egymástól elütő világot vet. Mennyire hasonló a két költő élete : mind a kettő bebörtönöztetik, mind a kettő hatóságilag elválasztatik törvényes feleségétől s mind a kettő convertál. — Ritka példája az esetleges életkörülményeknek ! Balassi Bálint költészete határozottan nyerne, ha ez epikai művet teljes joggal sajátjának tekinthetnénk ; — és Poócs András ? — Biz' ő aligha ismerte a széphistoriát, mert ha ismerte, olvasta, tanulmányozta volna, úgy ha belőle nem is költészetet, de egy kis izlést minden bizonynyal elsajátíthatott volna.

IFJ. MATIRKO BERTALAN.